

ROBOT VERGİSİ: TEORİK BİR TARTIŞMA

Robot Tax: A Theoretical Discussion

Burhanettin Onur KİREÇTEPE*

ÖZ

Robotlar gün geçtikçe daha gelişmiş bir hale gelmekte ve daha kompleks görevleri icra edebilmektedirler. Robotların gelişimine paralel olarak, emek üzerinden gelir elde eden işçilere yönelik talep azalmaktadır. OECD ülkelerinin kamu gelirlerinin ortalama olarak %50'sinin emek üzerinden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primleri olduğu göz önüne alındığında, teknolojik işsizliğin ulaşabileceği boyutlar doğrudan doğruya kamu gelirlerinin azalması sonucunu doğurabilecektir. Bununla birlikte, teknolojik işsizlik nedeniyle işsiz kalanlara yapılacak işsizlik maaşı ödemeleri ve yeniden meslek edindirmeye yönelik harcamalar da kamu harcamalarında olağanüstü bir artışın olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Teknolojik işsizlik öyle boyutlara ulaşabilir ki toplumların ve bireylerin bunun neticesinde sefaletle sürükleneciklerinden bahsedilebilir. Bu sefaletin etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için herkese temel gelir garanti edilmesi önerilmektedir. Bu uygulamanın sefaleti azaltabilecek bir etkisinin yanı sıra kamu harcamalarını da artırıcı bir etkisi de olacaktır.

Bütün bunların bir neticesi, teknolojik işsizliğin doğrudan sebebi olarak değerlendirilebilecek robotlaşmanın ve robotların vergilendirilmesi önerilmesidir. Bu sayede kamu gelirlerindeki azalışı durdurabilecek ve artacak kamu harcamalarının finansmanını sağlayabilecek bir araç elde edilmiş olacaktır.

Teknolojik gelişmeler ve bunların etkilerinden dolayı robot vergisi kavram olarak tartışılır hale gelmiştir. Bu çalışmada öncelikle kısaca robot ve

Makalenin Geliş Tarihi: 14.07.2021, **Makalenin Kabul Tarihi:** 25.02.2022.

* Araştırma Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Mali Hukuk Anabilim Dalı, e-posta: onurkirectepe@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4485-3983.

elektronik kişi kavramları açıklanacaktır, bunları robot vergisinin fiskal ve ekstra-fiskal amacının irdelenmesi takip edecektir. Ardından robot vergisinin çeşitli vergi türleri açısından değerlendirmesi yapılacak son olarak vergi dışı kamu gelirleri karşısında robotun durumu açıklanacaktır. Çalışma ile konuya yönelik tartışmalara bütünsel bir bakış açısı ile katkı sağlanmaya gayret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Robot, Robot Vergisi, Robotların Vergilendirilmesi, Elektronik Kişilik.

ABSTRACT

Robots are becoming more advanced day by day and they can perform more complex tasks. In parallel with the development of robots, the demand in the labour market for workers also decreasing. Considering that on average 50% of the public revenues of OECD countries are taxes on labour and social security premiums, the dimensions that technological unemployment can reach may directly result in a decrease in public revenues. In addition to this decrease, there may be a rise in public expenditures drastically because of unemployment payments and re-educating these people for new jobs. There is also the possibility that technological unemployment can create serious misery. To reduce or eliminate the impact of this misery, it is recommended that everyone is guaranteed a basic income. This practice will not only reduce poverty but also increase public expenditures.

As a result of that, there is a proposition of taxing robots and robotization, which can be considered as the direct cause of technological unemployment. In this way, a tool that can stop the decrease in public revenues and finance the increasing public expenditures will be obtained.

Due to technological developments and their effects, robot tax has become a concept widely discussed. In this study, first, the concepts of robot and electronic person will be briefly explained, followed by the examination of the fiscal and extra-fiscal purpose of robot tax. Then, the robot tax will be evaluated in terms of various tax types, and finally, the situation of the robot in the face of non-tax public revenues will be tried to be explained. With the study, it was tried to contribute to the discussions on the subject with a holistic perspective.

Keywords: Robots, Robot Tax, Purpose of Robot Tax, Electronic Personality.

GİRİŞ

Toplumumuz, öleceğimiz gün, doğduğumuz ve şu anda içerisinde yaşadığımız yapıdan çok farklı olacak. Daha önce de çok büyük toplumsal değişimler yaşandı, nesiller belki de dedelerinin yaşadığından farklı bir toplumsal yapıda öldüler. Fakat bizim gibi başına gelecekleri bu kadar net gören nesiller oldu mu?

Üretim metotlarının değişmesi, toplumlarda çok ciddi dönüşümleri ve toplumsal yapıda da büyük farklılaşmaları beraberinde getirdi. Avcı toplayıcılar için, Mezopotamya’da tamamen tarıma dayalı olan üretim metodu toplumsal yapılarının da değişmesi anlamına geliyordu.¹ Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılması ile birlikte ortaya çıkan feodal üretim biçiminin toplumsal değişimi beraberinde getirdiğini söylemek de doğru olacaktır.² Yeni Dünya’nın keşfi ve ticaretin yeniden yükselmesi belki de bugün içerisinde yaşadığımız merkezi devletlerin ortaya çıkma sebebidir.³ Britanya’da ortaya çıkan buhar makinelerinin üretim yöntemlerini tamamen değiştirmesi ile toplumsal yapının değişmesi arasında geçen süre de çok kısadır.⁴ Hatta buhar makineleri ile başlayan sanayileşmenin, önce üretim bandı teknolojisi ile ardından da mekanizasyon ve otomasyon ile üretim biçimlerinde yarattığı değişimin topluma etkisi gözlemlenebilir.

Her ne kadar bu değişimler de çok radikal değişimler olsa da bizim şu an yaşadığımız değişimden farkları bir insan ömrünün bu değişimleri tamamen görmeye yetmemiş olmasıdır. Çok büyük ihtimalle bizler ölmeden önce kişisel hizmet robotlarından hizmet almış, tam otonom bir robotun ürettiği bir eşyayı kullanmış veya bir robot yüzünden işimizi kaybetmiş olacağız. Ve bu değişimin toplumda yaratacağı etkiyi de içerisinde yaşarken gözlemleyeceğiz. Bu değişimin daha iyi yönde olması için mücadele edebiliriz ama bu değişimi durdurmaya gücümüz ancak Luddite Hareketinin⁵ sanayi devrimini engelleyebildiği kadar yetecektir.

¹ James C. Scott, *Tahıla Karşı*, çev. Akın Emre Pilgir, 2. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 73,74.

² Julia M. H. Smith, *Roma’dan Sonra Avrupa*, çev. Ahmet Fethi, 1. Baskı, Alfa Tarih, 2015, s. 17 vd.

³ Merry E. Wiesner-Hanks, *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, çev. Hamit Çalışkan, 7. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 345 vd.

⁴ Eric R. Wolf, *Avrupa ve Tarihsiz Halklar*, çev. Hamit Çalışkan, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. 375 vd.

⁵ Luddite’ler, makineleşme karşıtı İngiliz tekstil işçileridir, makinelerin hasar görmesine yol açan pek çok şiddet hareketi gerçekleştirmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jon Baggaley, “The Luddite Revolt Continues”, *Distance Education*, 2010, 31:3, s. 337 vd.

Robotların hızla gelişmesi ve mevcut halleriyle dahi pek çok insan işini yapabilir hale gelmeleri yeni tartışmaları ve kimisi yeni korkuları da beraberinde getirdi. Gündeme gelen korkulardan, makineleşmenin emek geliri elde eden kişilerin çıkarına zarar vereceği görüşü ise en azından 19. yy'ın ilk yarısından beri ileri sürülmektedir.⁶ Robotların işlerimizi elimizden alması ihtimali, artık olabilir mi sorusunun ötesinde bir ne zaman olacak sorusu haline gelmiş durumda. Bu ihtimal gerçekleştiği zaman bugün emeğiyle para kazanan ve kazandığı bu para ile hayatta kalan çok geniş bir kitlenin işsizlik ve buna bağlı olarak sefalet ile karşı karşıya kalabileceği çok ciddi bir ihtimal. Bugün sadece vasıfsız işgücü için var olan teknolojik işsizlik riskinin ileride vasıflı işçi için de gerçek bir risk haline gelmesi artık sadece bir zaman meselesi.⁷ Bu ihtimali ortadan kaldırmak için önerilen “temel gelir”⁸ en azından sefaletin boyutunu azaltacak ve iyi bir ihtimalde de tamamen ortadan kaldıracak bir çözüm gibi gözükmektedir. Fakat bu çözüm de kendi içerisinde bir sorun getiriyor; ücret üzerinden alınan vergilerin ortadan kalkması ile birlikte kaynakları iyiden iyiye azalacak olan kamunun bir de yeni harcama kalemlerini nasıl karşılayabileceği ciddi anlamda üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olarak belirmektedir.

Robotlaşma ile ortaya çıkabilecek kamu harcamalarının karşılanması için çeşitli çözüm önerileri yapılmıştır. Mali hukuk açısından belki de en heyecan verici öneri robot vergisi alınmasına yönelik olanıdır. Her ne kadar heyecan verici olduğu düşünülse de robot vergisinin nasıl formüle edileceği ciddi tartışmaları da beraberinde getirecektir. Ayrıca robot vergisi için birden çok zor soruya yanıt verilmesi de gerekmektedir. Robot vergisi hangi mali güç göstergesi üzerinden alınacak? Eğer harcama üzerinden alınacaksa, robot alımı sırasında uygulanacak bir vergi mi olacak yoksa robotların yapacakları alışverişlerin ekstra vergilendirilmesi gibi bir harcama vergisi mi uygulanacaktır? Robotların alınıp satılması ve özellikle endüstriyel robotların

⁶ David Ricardo, Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri, çev. Barış Zeren, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 349.

⁷ Dilek Kurt, Ümit Bozoklu, “Robot Ekonomisinin Yükselişi”, 2019, Sosyal Bilimler Metinleri, S. 1, s. 41.

⁸ Temel gelir veya evrensel temel gelir kavramı kökenleri 16. yy'a kadar uzanan eski bir kavramdır. Kavramla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Peter Fraser, Dört Gelecek, çev. Akın Emre Pilgir, 3. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 41,42.; Roberta F. Mann, “I Robot: U Tax? Considering the Tax Policy Implications of Automation” 2019, McGill Law Journal, C. 64, S. 3, s. 794.

ekonomik etkisi de göz önüne alınarak robot sahipliği üzerinden, günümüzde gayrimenkul sahipliği gibi bir mali güç göstergesi sayılarak alınacak bir servet vergisi mümkün müdür?

Belki de en büyük problemler gelir vergisi boyutunda doğacak. Acaba robotlar birer mal olarak değerlendirilirken ve kendilerine ait bir mal varlıkları yokken ve bir kazanç elde etmiyorlarken nasıl vergilendirilecekler? Bu noktada varsayımsal bir gelir yaratmak gereği ortaya çıkıyorsa bunun tespiti nasıl yapılacak? Robotların üretime kattıkları katma değer farazi bir ücret olarak değerlendirilmesi mümkün müdür? Yoksa robotların işletme envanterine dahil olması ile işten ayrılmak zorunda kalan işçilere ödenen ücretin vergilendirilecek farazi kazanç olarak tespiti mi yapılmalı? Belki de robotlara gerçek bir ücret ödenmesi zorunlu kılınabilir. Bu durumda ödenecek ücretin tespiti nasıl yapılacak, bir robot için erişkin bir insana verilen asgari ücret mi ödenecek yoksa robotun işletmeye girmesi ile işten çıkmak zorunda kalan işçilerin sayısı kadar mı asgari ücret ödenecektir?

Robotların vergilendirilmesini öneren görüşlerin yanı sıra vergilendirilmemesini öneren görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, robotların toplam üretim kapasitesinde yaratacakları artışı, olası vergilemenin ortaya çıkartacağı gelire nazaran tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁹ İkinci görüş ise robotların vergilendirilmemesi gerektiğinden daha çok, sermaye benzeri bir şekilde hareket edecek robotların, yüksek vergi yükü olan yerlerden düşük vergi yükü olan yerlere doğru hareket edeceği veya ettirileceğini, bu sebeple vergi rekabetinin robotların vergilendirilmemesi ile sonuçlanacağını öne sürmektedir.¹⁰

Bütün bu tartışmalar robotların işletmelerde bir işçi gibi çalışacak bir nesne olacağı varsayımıyla sorulan sorulardır. Bu durum günümüz açısından makul olan soru olsa da tahmin ettiğimizden de yakın gelecekte bu varsayım değişebilir, robotlar üretime katılan bir nesne olmaktan çıkıp bizzat şirketler kuran yatırımcılara dönüşebilirler, hatta neden olmasın ileride pek çok kıyamet sonrası film veya oyunda gördüğümüz gibi robot küçük esnafa da rastlayabiliriz. Acaba robot girişimciler ortaya çıkarsa insan girişimcilerden

⁹ Bret N. Bogenschneider, "Will Robots Agree to Pay Taxes? Further Tax Implications of Advanced AI" 2020, North Carolina Journal of Law & Technology, C. 22, S. 1, s. 3.

¹⁰ Bogenschneider, s. 3.

farklı vergisel düzenlemelere ihtiyaç duyulur mu? Robot küçük esnaf nasıl vergilendirilecek ve muafiyet, indirim ve istisnalar karşısında durumu ne olacaktır?

Gerçek veya tüzel kişi olmayan robotların gelir elde etse dahi vergilendirilmesi mümkün olabilecek mi? Robotların gerçek kişi sayılmaları veya bir şekilde kendileri için geliştirilen bir kişilik tanımı ile vergi mükellefi olmaları bütün sorunları da ortadan kaldırmayacaktır. Bu durumda teknik sorunlar doğabilecektir. Ücret geliri elde eden robotlar açısından vergilendirme sürecinin yürütülmesi önem kazanacaktır. Robot çalıştıranlar vergi tevkifatı mı yapacaktır? Robotlar beyanname verecek midir? Ücret geliri dışında gelir elde eden robotlar açısından durumun farklı düzenlenmesini gerektirecek özellik arz eden durumlar olabilir mi?

Bir diğer öneri ise robotların, oluşabilecek bakım giderlerini karşılamak amacıyla ayrı bir sosyal güvenlik mekanizmasının kurulması veya genel sosyal güvenlik sistemine robotların da dahil edilmesi ve robotlardan veya robot çalıştıranlardan prim alınması önerisidir.¹¹ Bu önerinin hayata geçirilebilmesi için ise ekonomik olarak, robotların tamir masraflarının yeni robot alınmasından ucuz olması ve yine de bir sigorta sisteminde güvence altına alınacak kadar da pahalı olması gerekmektedir. Bu ekonomik gerekçe ile birlikte veya bağımsız olarak ise robotların, sırf robot olmasından kaynaklı olarak sahip olacakları bir “robotluk onuru” ve buna bağlı “robot hakları” formüle edilmelidir, bunun ise en azından bugünkü bilgilerimizle gerçekleşmesi olanaklı gözükmemektedir. Unutulmamalıdır ki sosyal güvenlik günümüzde, prim ödenen ve riziko gerçekleştiğinde tazminat alınan sıradan bir sigortadan öte bir insan hakkı şeklinde de değerlendirilmektedir¹² ve robotlardan bir sosyal güvenlik primi alınmasının da benzer bir felsefi ve hukuki temellendirmeye ihtiyacı olacaktır.

Robot kullanan işletmelerden, sırf robot kullandıkları için alınması önerilen harç tipi bir ödenti de öneriler arasındadır.¹³ Harçlar, bir kamu hizmetinin görülmesi sırasında bu hizmetten fayda sağlayacak kişiden alınan

¹¹ Mehmet Ela, “Teknolojik İşsizlik Problemine Mali Çözüm: Robot Vergisi ve Türkiye’deki Potansiyeli” 2019, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, C. 12, S. 3, s. 895.

¹² Alpaslan Karabulut, “Sosyal Güvenlik Hakkı ve 1982 Anayasası’na Yansımaları” 2016, İş ve Hayat, s. 190 vd.

¹³ Xavier Oberson, “Taxing Robots? From the Emergence of an Electronic Ability to Pay to a Tax on Robot sor the Use of Robots” 2017, World Tax Journal, C. 9, S. 2, s.258.

cebri bir ödentidir.¹⁴ Bu durumda acaba devletten aldıkları hangi hizmetin karşılığı olarak işletmeler harç ödeyecekler ve bu hizmet nasıl sunulacaktır?

Yukarıda birkaç paragrafta tespit ettiğimiz sorunların ortak noktası; “robot vergisi hangi mali güç göstergesi üzerinden alınmalı” ve “robot vergisinin mükellefi kim olmalı” sorularına yanıt aranmasıdır. Çalışmamızda bu sorulara yanıt arayacağız, çalışmada amaç konunun tüketilmesi değil aksine kendinden önce yapılan tartışmalar ışığında bir fikir jimnastiği yaparak kendisinden sonra yapılacak tartışmalara da naçizane bir katkı sunmaktır. Çünkü konu tamamen tüketilebilecek boyutta olmadığı gibi içerisinde barındırdığı pek çok bilinmez nedeni ile de spekülasyona oldukça açık bir yapıdadır.

Robotların ortaya çıkartabileceği teknolojik işsizliğin etkilerinin azaltılması veya ortadan kaldırılması için vergisel olmayan çözüm önerileri de yapılmıştır. Haftalık çalışma saatlerinin azaltılması ve işten çıkartmaların bu şekilde önüne geçilmesi bu önerilerden birisidir, yine “insan yapımı ürün” etiketi ile robotlar tarafından değil insanlar tarafından üretilen ürünlere yönelik bir talep yaratmak da bir diğer öneridir.¹⁵ Bu öneriler yapıları sebebiyle çalışmanın kapsadığı alanın dışında kalmaları nedeniyle ayrıntılı olarak değerlendirilmeyeceklerdir.

1 - Robot Kavramının Açıklanması

Robotların hukuki tanımı hali hazırda tam anlamıyla yapılmamıştır ya da daha doğru bir ifade ile robotlar ile ilgili olarak birbirleriyle az ya da çok uyumsuz olan pek çok tanım yapılmıştır. Ancak iki farklı mercinin birbirleriyle aynı robot tanımını yaptığına çokça rastlanılmamaktadır.

Robotlar ile ilgili belli başlı tanımlardan ilki Uluslararası Robot Federasyonu'nun¹⁶ tanımıdır. Robotlar ile ilgili olarak hemen her alanda çalışma yürüten federasyon kar amacı gütmeyen bir NGO'dur ve robotlar ile ilgili olarak otorite olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda yapmış olduğu robot tanımı da önemli olarak görülebilir. Federasyonun robot tanımı; “üç veya daha fazla eksenle programlanabilen, otomatik olarak kontrol edilen,

¹⁴ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, 16. Baskı, Gazi Kitabevi, 2014, s. 108.

¹⁵ Yuri Lima vd., “Understanding Technological Unemployment: A Review of Causes, Consequences, and Solutions” 2021, Societies, 11, 50, s.12,13.

¹⁶ International Robot Federation (IRF)

yeniden programlanabilen çok amaçlı manipulator”¹⁷ şeklindedir. Bu tanımın önemli unsurlarından birisi en az üç eksenle hareket etmesi gerekliliğidir, ayrıca otonom olmalı ve bir makiniste ihtiyaç duymamalıdır. Yine önemli bir özellik yeniden ve farklı bir amaç için programlanabilme kabiliyetinin de robotlar için gerekliliğidir. Federasyonun tanımındaki en önemli eksiklik ise robotların kendi kendilerine öğrenebilme özelliğinin yadsınmasıdır.

Robotların tanımını en güncel olarak yapan kurumlardan birisi de AB Parlamentosudur. Bu tanım, hem AB üyelik süreci çerçevesinde olası bir uyum paketine konu olabilme açısından hem de AB’nin yeni teknolojilerin yasalaşması noktasında öncü bir rol oynama çabası içerisinde olması nedeniyle ülkemiz için de önemlidir. AB Parlamentosunun robotlar ilgili en güncel kriterleri şunlardır:

- “-sensörler aracılığıyla ve / veya ortamıyla veri alışverişi yaparak (ara bağlantı) özerklik elde edilmesi ve bu verilerin ticareti ve analizi
- deneyim ve etkileşim yoluyla kendi kendine öğrenme (isteğe bağlı kriter)
- en azından küçük bir fiziksel destek
- davranış ve eylemlerinin çevreye uyarlanması;
- biyolojik anlamda yaşamın olmaması”¹⁸

AB Parlamentosunun getirmiş olduğu kriterlerden en önemlisi, her ne kadar isteğe bağlı kriter olarak tanımlanmış olsa da, kendi kendine öğrenme kriteridir. Robotları diğer makinalardan ayıran en önemli özellik kendi kendine öğrenebilmesi olacakken, robotu yapay zekadan ayıran en önemli kriter de robotların fiziksel dünya üzerinde bir varlıklarının olmasına rağmen yapay zekanın sadece sanal dünyada bir varlığının olmasıdır.

Bu kriterlerin de ışığında robotu “fiziksel dünyada varlığı ve etkisi olan, çalışması için insanlarca veya başka robot veya yapay zekâlı varlıklarca kontrol edilmesine ihtiyaç duymayan, üretilmiş, yapay zekâlı varlık”¹⁹ şeklinde tanımlamak mümkündür.

¹⁷ IFR, Industrial Robots, <https://ifr.org/industrial-robots>, s.e. 10.06.2021.

¹⁸ AB Parlamentosu, “Report with Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics”, n. 6. para. 8

¹⁹ Özgür Taşdemir, Ümit Vefa Özbay, Burhanettin Onur Kireçtepe, “Robotların Hukuki ve Cezai Sorumluluğu Üzerine Bir Deneme” 2020, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 69, S. 2, s. 799.

Doktrinde robot vergisinin önündeki en önemli engel olarak robot tanımının eksikliğini öne süren görüşler mevcuttur.²⁰ Bu sorunu daha da spesifikleştirerek vergilendirilebilir robotun tanımlanması gerektiği de öne sürülmektedir.²¹ Kanaatimizce vergisel açıdan kesin bir robot tanımına ihtiyaç yoktur, mevcut robot tanımlarından herhangi birisi yasa koyucu tarafından tercih edilebileceği gibi yasa koyucu kendisi de bir robot tanımı yaparak bu tanıma uygun olan robotların vergilendirilmesi yolunu tercih edebilir. Vergi ile ilgili olarak, kavramlar ortaya çıktıkları disiplindeki gibi tanımlanabileceği gibi ortaya çıktıkları disiplinden farklı olarak da tanımlanabilir.²² Nitekim gayrimenkul örneği bu açıdan önemli bir örnektir, zira medeni hukuka göre menkul nitelikte olan gemiler vergi hukuku açısından gayrimenkul olarak kabul edilmekte ve ona göre vergilendirilmektedir.²³ Benzer şekilde, ortaya çıktığı disiplinden farklı bir tanım robotlar için de yapılabilir. Burada en önemli kriter, yasa koyucunun tercih edeceği robot tanımının vergilerin kanuniliği ilkesi ile çelişecek derecede, neyin robot olup olmadığı noktasında idareye takdir hakkı verecek bir genişlikte olmaması gerektiğidir. Robotların geldiği nokta itibariyle ve bugüne kadar yapılmış robot tanımlamaları ışığında, artık robotların vergilendirilmesi bir tanım meselesi olmayıp bir siyasi irade meselesidir, denilebilir.

2 - Elektronik Kişi

AB Parlamentosu robotların “elektronik kişi” olması yönündeki raporu kabul etmiştir.²⁴ Bu durum, her ne kadar bu raporun kabulü bugün için robotları elektronik kişiler haline getirmemiş olsa ve robotların statüsünde bir değişim yaşanmamış olsa da, değişime yönelik tartışmaların ne yönde gelişeceği açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmelidir.

Robotların hukuki statüsünün tartışılması ve onlara bir kişilik tanımlanmaya çalışılması kuşkusuz ki çok önemli bir gelişmedir. Tüzel kişilik kavramının ortaya çıkışından bu yana belki de hukuku en yoğun şekilde

²⁰ Ryan Abbott, Bret Bogenschneider, “Should Robots Pay Taxes? Tax Policy in the Age of Automation”, 2018, Harvard Law & Policy Review, C. 12, s. 163.

²¹ Robert Kovacev, “A Taxing Dilemma: Robot Taxes and the Challenges of Effective Taxation of Ai, Automation and Robotics in the Fourth Industrial Revolution” 2018, The Ohio State Technology Law Journal, C. 16, . 1, s. 192.

²² Mualla Öncel vd., Vergi Hukuku, 29. Baskı, Turhan Kitabevi, 2020, s. 23.

²³ Yusuf Ziya Taşkan, Vergi Hukuku, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, 2020, s. 470.

²⁴ AB Parlamentosu, Report on Robotics.

etkileyecek gelişimin elektronik kişilik tartışmaları çerçevesinde ortaya çıkacağını tahmin etmek yanlış olmayacaktır.

Her ne kadar tüzel kişilik kavramı günümüzde hukuk alemine aksi düşünülemeyecek ölçüde içkin olsa da 150 yıldan biraz daha eski bir kavramdır. Birleşik Krallıkta doğan bu kavram, 1862 tarihli UK Companies Act'in yüksek mahkeme niteliğindeki House of Lords tarafından 1897 yılında Salomon vs. A. Salomon & Co Ltd. davasında yorumlanması neticesinde ortaya çıkmıştır.²⁵

Robotların elektronik kişi olarak tanımlanması ve hukuk dünyasında ehliyeteye sahip olmasının pek çok sonucu olacaktır. Bu sonuçlardan bir tanesi de oluşabilecek elektronik kişi vergisidir. Türk vergi sisteminde, gerçek kişiler elde ettikleri gelirler kapsamında gelir vergisi mükellefiyken; tüzel kişiler ve tüzel kişi olmasa da kanun kapsamına alınan bir kısım oluşum, elde ettikleri kazanç dolayısıyla kurumlar vergisi mükellefidirler. Robotların gelir elde etmeye başlamaları halinde Türk vergi sistematğine uygun olarak elde edecekleri gelirin bir elektronik kişi vergisi ile vergilendirileceğinin düşünülmesi mantıklı bir çıkarım olacaktır.

Fakat robotların doğrudan gelir elde etmesinin dışındaki durumların vergilendirilmesi açısından elektronik kişi tanımına ve robotların ehliyeteye ihtiyacı olmadığı kanaatindeyiz. İlgili bölümlerde daha ayrıntılı açıklanacak olmakla beraber, robot üzerinden gelir elde eden işletmelerin ekstra vergilendirilmesi veya robot alımına uygulanacak ekstra vergi için robotların herhangi bir ehliyeteye ihtiyacı bulunmamaktadır. Bu bağlamda da robotların en azından pasif olarak vergilendirilmesi için bir elektronik kişilik kavramına ihtiyaç olmayıp, ihtiyaç olan şeyin robotların vergilendirilmesi yönünde gelişecek bir siyasi irade olduğu kanaatindeyiz.

3 - Robot Vergisinin Amacı

Bütün vergilerin temelde iki amacı vardır, bunlardan fiskal amaç olarak adlandırılan ilki bütün vergiler için ortaktır. Vergilerin fiskal amacı, kamu harcamalarının karşılanması için gereken kaynakların toplanmasıdır.²⁶ Ekstra fiskal amaç ise vergiden vergiye geçebilmektedir, en sık rastlanılan ekstra

²⁵ Oberson, s. 251.

²⁶ Akdoğan, s. 125.

fiskal amaç gelir dağılımının düzeltilmesi iken²⁷ özellikle harcama vergileri ile halk sağlığının korunması veya bağımlılıkla mücadele gibi sosyal amaçlar da gerçekleştirilmeye çalışılabilir.²⁸

a. Fiskal Amaç

Robot vergisinin fiskal amacı da tıpkı diğer vergilerde olduğu gibi kamu harcamalarının karşılanmasıdır. Robot vergisinin farklılaştığı alan ise, bizzat robotların ortaya çıkaracağı kamu harcamalarında yaşanılacak artış ve kamu gelirlerindeki azalışın yaratacağı finansman açığının robot vergisi ile kapatılabilecek olmasıdır.

Robotlaşmanın artması ile birlikte teknolojik işsizlik denilen bir olgunun meydana geleceği öngörülmektedir.²⁹ Teknolojik işsizlik, öncelikle düşük eğitilmiş ve düşük gelirli işçilerin işlerinin bir kısmının veya tamamının robotlar tarafından yapılması ile ortaya çıkacaktır.³⁰ Bu durumun daha eğitilmiş işçileri de etkileyecek şekilde genişlemesi beklenmektedir.³¹ Teknolojik işsizlik ile birlikte, OECD ülkeleri açısından kamu gelirlerinin yaklaşık %50'sini oluşturan emek üzerinden alınan vergi gelirlerinin azalacağı tahmin edilmektedir.³² Gelişmiş ülkelerde var olan işsizlik maaşı uygulamaları, teknolojik işsizlik ile birlikte artacak ve kamu harcamaları içerisinde daha yüksek bir paya sahip olacaktır.³³ Teknolojik işsizliğin bir diğer sonucu ise işini kaybeden işçilerin yeniden eğitilmesi için yapılması gereken harcamalar olacaktır. Teknolojik işsizliğin artması ile birlikte temel gelir ihtiyacı ve bu yöndeki tartışmalar da artacak ve yeni bir kamu harcaması doğabilecektir.

Sonuç olarak robotlaşmanın artması ile birlikte emek üzerinden alınan vergi gelirlerinin azalacağı ve işsizlik maaşı ve işsiz kalanların yeniden eğitilmesi gibi kamu harcamalarının artacağı bu durumun da kamu gelir

²⁷ Akdoğan, s. 125.

²⁸ Hüseyin Şen, İsa Sağbaş, Vergi Teorisi ve Politikası, 1. Baskı, Kalkan Offset, 2015, s. 23.

²⁹ Abbott, Bogenschneider, s. 147.

³⁰ Georg Graetz, Guy Michaels, "Robots at Work", 2018, The Review of Economics and Statistics, C. 100, S. 5, s. 755.

³¹ Abbott, Bogenschneider, s. 148 vd.

³² Ela, s. 889.

³³ Gülşen Gedik, "Robotlara Karşı Gerçek Kişilerin Korunması Açısından Robot Vergisinin Önerisi", 2020, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 26, S.1, s.35.

dengesini ve bütçe dengesini olumsuz etkileyeceği açıktır. Robotların vergilendirilmesi ile birlikte bu dengenin yeniden sağlanması hedeflenmelidir.

b. Ekstra Fiskal Amaç

Vergilerin en yaygın ekstra fiskal amacı gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermektir. En temel ayrımla emek geliri olarak ücret, sermaye geliri olarak kar ve toprak ve doğal kaynak geliri olarak rant olmak üzere üç tür gelirden bahsedilebilir.³⁴ Robotlaşmanın artması ile birlikte sermaye gelirlerinin emek gelirleri aleyhine olacak şekilde artacağı düşünülmektedir.³⁵

Robotların daha yaygın kullanımı ile sermaye sahiplerinin emeğe olan talebi azalacak ve bu durum emek üzerinden gelir elde eden insanların daha düşük ücretle çalışmasıyla veya tamamen işsiz kalmasıyla sonuçlanacaktır.³⁶ Sermaye sahipleri robot satın alarak aynı miktarda hatta daha yüksek miktarda üretimi çok düşük emek maliyetiyle hatta emek maliyeti hiç olmaksızın gerçekleştirebileceklerdir.³⁷ Bu durumun yaratabileceği gelir adaletsizliğinin giderilebilmesi robot vergisinin ekstra fiskal amaçlarından biri hatta en önemlisi olacaktır. Fakat robotlaşmanın tamamen önlenmesi hatta yavaşlatılması dahi bu verginin bir amacı olarak değerlendirilmemelidir.

4 - Robot Vergisinin Çeşitli Vergi Türleri Açısından Değerlendirilmesi

Vergiler mali güce göre alınır. Mali gücün ise üç göstergesi olduğundan bahsetmek mümkündür, bunlar; gelir, harcama ve servettir. Bu bölümde bahse konu mali güç göstergeleri üzerinden alınan vergiler bağlamında robot vergisinin değerlendirmesini yapacağız.

a. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir üzerinden alınan vergileri irdelediğimizde iki farklı durum ile karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki bir gerçek veya tüzel kişinin robot kullanarak gelir elde etmesi veya robotlar sayesinde daha az harcama yaparak net gelirini arttırması durumudur. Bu durumun tespiti ve vergilemeye konu edilecek matrahın tespiti zor olabilecektir.

³⁴ Ricardo, s. 43, 59, 67 vd., 83 vd.

³⁵ Kovacev, s. 186, 187.

³⁶ Abbott, Bogenschneider, s. 154.

³⁷ Gedik, s. 35.

İkinci durum ise robotların gerçekten gelir elde etmesi durumudur. Bu durumda robotların vergilendirilebilmesi için bir vergi ehliyetinin robotlar için kabul edilmesi bahse konu gelirin vergilendirilebilmesi için zaruri olacaktır.

Her iki durumu da kapsayacak tek bir vergi uygulaması yapılmasının olanaklı olmadığını düşündüğümüz için her iki durum için farklı çözümleri alt bölümlerde tartışacağız.

i. Robotlar Aracılığıyla Gelir Elde Edildiğinde

Günümüzde pek çok şirket artan bir hızla robotlaşmaktadır. Bu robotlaşmanın sonucu teknolojik işsizlik bir diğer sonucu da robotlaşan şirketlerin karlarının, işçilik maliyetlerini düşürmeleri sebebiyle, artmasıdır. Ortaya çıkan bu ekstra karın vergilendirilmesi için çeşitli öneriler mevcuttur. Bu öneriler, var olan vergileri baz alan öneriler ve yeni vergi ihdasını öneren vergiler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Var olan vergileri baz alan önerilerden ilki, halihazırda var olan, gelir üzerinden alınan vergilerin³⁸ uygulanmaları ile zaten vergilendirilen kişilerin ekstra vergilendirilmesine gerek olmadığıdır.³⁹ Bir diğer öneri olarak ise, işletmede yer alan robot sayısının artmasına bağlı olarak artacak bir artan oranlı gelir üzerinden alınan vergi uygulanmasının ortaya çıkabilecek gelir adaletsizliği sorununu çözeceği düşünülmektedir.⁴⁰

Mevcut vergilerin veya vergi türlerinin yeterli olacağını düşünen bu görüşe, robotlaşmanın geleceği nokta itibarıyla mutlaka yeni çözümler gerekmektedir, şeklinde özetlenebilecek görüşler de ikinci grup görüşleri oluşturmaktadır. Bu görüşlerin ortak noktası, robotların şirketlerin karlılığına yaptıkları etkinin doğrudan vergilendirilmesi gerektiğini öne sürmeleridir. Burada robotun ortaya çıkarttığı artı değerın vergilendirilmesini öneren ve emsal maaşın vergilendirilmesini öneren görüşler yer almaktadır.

Bu önerilerden ilki, robotların üretime katılmaları sonucu ortaya çıkan katma değerın veya bu katma değerın belirli bir oranının, robotlarca elde

³⁸ Türkiye’de gelir üzerinden alınan iki vergi bulunmaktadır; bunlar Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Şenyüz, Mehmet Yüce, Adnan Gerçek, Türk Vergi Sistemi, 15. Baskı, Ekin, 2018, s. 3-250.

³⁹ Abbott, Bogenschneider, s. 169 vd.

⁴⁰ Gedik, s.36.

edilen kazanç gibi değerlendirilmesi ve bu kazancın vergilendirilmesini savunmaktadır.⁴¹ Vergi matrahının bu şekilde tespiti sonucu ortaya çıkan katma değer dinamik yapısı, olası enflasyonist dönemlerde ortaya çıkabilecek verginin aşınmasını da engelleyecektir. Fakat vergi matrahının tespitinde, ortaya çıkan katma değer esas alınması, hesaplamayı zorlaştırabilecek ve vergi kayıp ve kaçığına sebep olabilecektir.

Emsal maaşın vergilendirilmesinde ise neyin emsal kabul edileceğinin tespiti önem kazanmaktadır. Aynı işyerinde aynı işi veya benzer nitelikteki işleri yapan insanların varlığı halinde bu işçilerin ortalama maaşının emsal alınması düşünülebilir.⁴² Robotun çalıştırılması sonucu işten çıkartılan işçi sayısı kadar emsal maaş aldığı kabul edilip bu emsal maaşın vergilendirilmesi yöntemi tercih edilebilir.⁴³

Aynı şirkette benzer nitelikte işçi olmaması halinde emsalin tespit edilmesi için ise farklı iki yöntem önerilebilir. Bunlardan ilki, piyasada benzer işi yapan işçilerin ortalama ücretinin tespit edilip emsal olarak kabul edilmesi şeklinde formüle edilebilir. Bu durumda vergi matrahı; robotlaşma neticesinde işsiz kalan işçi sayısı ile emsalin çarpılması sonucu tespit edilecektir. Bu yöntemde matrahın tespit edilmesinin karşılaşılabileceği olası sorunlardan birisi, robotlaşmanın yaygınlaşması ile benzer sektörde çalışan hiç işçi kalmaması ihtimalinde matrahın tespitinde yaşanabilecek güçlülüdür. İkincisi ise, katma değer vergilendirilmesinde olduğu kadar olmasa da matrahın hesaplanmasında karşılaşılabilecek zorluklardır. Her iki duruma da çözüm olarak, robotun çalıştırılmaya başlaması ile birlikte işten çıkartılan işçilerin toplam maaşının vergilendirilmesi de önerilerden birisidir. Fakat bu durumda da, robotun işe alınması ile az sayıda işçinin işten çıkartılması ile illiyet bağının kopartılarak daha düşük vergi ödenmesi imkânı doğabilecektir. Ayrıca enflasyonist bir dönemde işçi maaşlarının sabit kalması nedeniyle verginin aşınması sorunu ile karşılaşılabileceği gibi, deflasyonist dönemde de vergi yükünün artması olasıdır. Matrah hesaplanmadan önce yapılacak enflasyon oranına göre son işçi maaşının yeniden değerlendirilmesi bu problemi azaltabilecektir. Fakat bu durumda da reel enflasyon ile resmi enflasyon arasında oluşabilecek fark bir risk yaratacaktır.

⁴¹ Oberson, s. 254.

⁴² Orly Mazur, "Taxing the Robots", 2019, Pepperdine Law Review, C. 46, S. 2, s. 302.

⁴³ Mazur, s. 301.

ii. Robotlar Gelir Elde Ettiğinde

Robotların gerçekten gelir elde etmesi, bilinen hukuk sisteminin sonu olarak değerlendirilebilecektir ancak hukuk sisteminin geri kalanı için yaratacağı etkiler bu çalışmanın konusuna girmemektedir. Fakat en azından vergi kanunları açısından robotların gerçekten bir gelir elde etmeleri durumunda, mevcut vergi kanunlarının bu geliri vergilendirme için yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Bu durumda, elektronik kişi tanımının yasal olarak yapılması gerekmektedir. Bu tanımın yapılmasının neticesinde ise, elektronik kişiliğin vergilendirilmesi için ya yeni bir kanun çıkartılması gerekmekte ya da var olan vergi kanunlarının elektronik kişilerin elde ettikleri gelirleri de kavrayacak şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

b. Harcama Üzerinden Alınan Vergiler

Esasında gelir vergileri açısından karşılaştığımız ikilik, harcama vergilerinde de karşımıza çıkmaktadır. İlk durum bir gerçek veya tüzel kişinin robot satın alması halinde ortaya çıkabilecek ve robotların pasif vergilendirilmesi olarak tanımlanabilecek bir robot satın alım vergisidir.

İkinci durum ise gelir vergisine benzer bir şekilde robotların aktif olarak harcama yapması durumunda uygulanacak olası ek vergilerin tanımlanmasıdır. Harcama vergilerinde bu ikinci halin bir alt tartışması olarak yapılabilecek bir tartışma da robotlar namına ve robotlar yararına yapılacak harcamaları kapsayacak bir harcama vergisinin ihdası ihtimalidir.

i. Robot Satın Alırken Uygulanacak Vergiler

Robot satın alınırken vergi uygulanmasında da öneriler temelinde, var olan vergilerin robot satımını da kapsayacak şekilde düzenlenmesi ile doğrudan robot alım satımında uygulanacak yeni bir harcama vergisinin ihdas edilmesi şeklinde ikiye ayrılabilir.

Halihazırda var olan genel nitelikli harcama vergilerinin⁴⁴ içerisinde robot sarf malzemesi niteliğindeki pek çok elektronik malzemenin de yer aldığı, halihazırda genel nitelikteki katma değer vergisinin de bütün alım

⁴⁴ Türkiye’de harcamadan alınan genel nitelikli üç vergi bulunmaktadır; bunlar Özel Tüketim Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Damga Vergisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenyüz, Yüce, Gerçek, s. 253 vd.

satım işlemlerini vergilendiren yapısı gereği herhangi bir spesifik kanuna veya mevcut kanunlarda değişiklik yapılmasına gerek olmaksızın robot alım satımının vergilendirilmesinin yeterli olacağını düşünen görüş ilk görüşün bir türevidir. Bir diğer türevi de genel nitelikli harcama vergilerinin içerisine spesifik olarak robot ve robot sarf malzemesi alım satımının da eklenerek yüksek oranlı vergilendirilmesinin, robot alım satımının vergilendirilmesi için hakkaniyetli bir çözüm olacağını savunmaktadır.⁴⁵

Var olan genel nitelikteki harcama vergilerinin robotların kullanılması sonucu ortaya çıkabilecek gelir adaletsizliğini gidermede yetersiz olacağı, bu nedenle doğrudan robot ve robot sarf malzemelerinin alım satımında uygulanacak bir “özel robot vergisinin” yasalaşarak uygulanması gerektiğini öne sürmek olanaklıdır.

ii. Robotlar Harcama Yaparken Uygulanacak Vergiler

Robotların alım satım yapımları sırasında uygulanabilecek harcama vergileri de robot vergisi konusu tartışılırken değinilmesi gereken bir diğer husustur. Bu noktada robotların varsayılan gelirleri üzerinden varsayımsal harcama yapımları sırasında uygulanacak vergiler ve robotların gerçekten harcama yapımları halinde uygulanacak vergiler olarak ikili bir değerlendirme yapılması yerinde olacaktır.

Robotların etkin bir şekilde kullanılması ile birlikte, robotlar için düzenli olarak bakım masrafları ve dönem dönem de tamir masrafları yapılacaktır. Bakım veya tamir sırasında da çeşitli elektronik malzemeler sarf edilecektir. Bu görüşe göre yapılacak bu nevi; tamir, bakım veya sarf malzemelerinin robot nam ve hesabına ve robotun varsayılan geliri ile alımının yapılması ve bu harcama sırasında da ekstra bir harcama vergisinin uygulanması gelir dağılımındaki adaletsizliğe bir çözüm olabilecektir.

Robotların gerçekten gelir elde edip harcama yapımları halinde ise harcama vergilerinin kişiler bazında düzenlenmeye imkan tanımayan yapısı ortaya çıkacaktır. Bu noktada her ne kadar, insanlarca satın alınması muhtemel olan besin, giyim gibi temel harcama maddelerinin düşük oranda vergilendirilmesi ve robotların kuvvetle muhtemel daha fazla satın alacağı;

⁴⁵ Yiğit Yıldız, “Robot Vergisi: Yeni Nesil Bir Maliye Politikası Aracı”, 2019, Maliye Dergisi, S.177, s. 321.

elektronik malzemeler, tamir ve bakım hizmetlerinin daha yüksek oranda vergilendirilmesi imkanı olsa da, doğrudan robotlar harcama yaptığında uygulanacak bir ek verginin, harcama vergilerinin gayrişahsi niteliğine çok da uygun olmayacağıının belirtilmesinde yarar vardır.⁴⁶

c. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Mali gücün üçüncü göstergesi servettir. Elde edilen gelir harcanmadığı oranda servet unsuru olarak birikir. Bu birikim para cinsinden olabileceği gibi gayrimenkul veya menkul alımı ve biriktirilmesi şeklinde de olabilir. Türk Vergi Sistemi içerisinde menkul servet vergisi olarak motorlu taşıtlar vergisi uygulanırken, gayrimenkul servet vergisi olarak da Emlak Vergisi ve Değerli Konut Vergisi uygulanmaktadır.

Robotun pasif vergilendirilmesi teorik olarak en az çaba gerektiren vergileme olacaktır. Robotun bir servet göstergesi olarak değerlendirilmesi esasında çok da absürt olmayacaktır. Robotlar aracılığıyla gelir dengesinin bozulduğu yönündeki tartışmalara yukarıda değinilmiştir. Bu bağlamda robotun bir servet göstergesi olarak değerlendirilmesi ile birlikte uygulamaya konulacak bir robot vergisi oldukça olasıdır. Bu noktada belki de tartışma matrahın tespiti ve vergi oranının belirlenmesinde nasıl bir yol izleneceği üzerinde olacaktır.

İkinci tür vergileme ise robotların bizatihi servet unsurlarına sahip olmaları halinde ne yapılacağı sorunudur. Kuşkusuz ki bugünkü hukukumuz ve bugünkü teknoloji açısından bu durum uzak bir olasılık olarak görülse dahi robotların aktif vergilendirilmesine gerek duyulması noktasından robotların servet sahibi olacakları noktaya gelinmesi arasında çok da bir süre geçmeyeceği tahmin edilmektedir.

i. Bir Servet Göstergesi Olarak Robot

Robotların, özellikle üretimdeki etkilerinin daha da artmasının bir sonucu olarak, pek çok insanca satın alınıp, üretimde kullanılması olasıdır. Günümüzde gayrimenkullere yapılan pasif yatırımın ileride robotlara yapılması ve insanların servetleri ile robot satın alarak o robot üzerinden gelir elde etmeleri ihtimal dahilindedir. Bu noktada robotların bir servet göstergesi

⁴⁶ Oberson, s. 257.

olarak değerlendirilmesi ve robot sahibi olanların ödeyeceği bir servet vergisi ihdas edilmesi belki de gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltıcı etki yapma potansiyeli en yüksek çözümlerden birisidir.⁴⁷

Robotların servet göstergesi olarak değerlendirilip robot sahibi olmanın vergilendirilmesi halinde ise bu verginin matrahının tespitinde ve oranının belirlenmesinde çeşitli sorunlarla karşılaşılabilir. Oran ile ilgili sorunların başında, bir robota sahip olan kişi ile, pek çok robota sahip olan kişinin aynı oranda vergilendirilmesinin yaratabileceği adaletsizlik gelmektedir. Bu noktada sahip olunan robot sayısına göre artan bir oranda vergilendirilmenin robotlaşmanın ortaya çıkartabileceği, servetin çok büyük bir kısmının robotlara yönlendirilmesini önleyebileceği ve bu sayede gelir dağılımındaki servet sahipleri açısından robotlaşmanın yaratacağı olumsuz etkiyi azaltabileceği öngörülebilir. Fakat bu durumda da servet vergilerinde sık uygulanmayan artan oranlı tarifenin neye göre belirleneceği ciddi bir tartışma konusu olabilecektir. Robot sayısı baz alındığında, değeri yüksek olan az sayıdaki robotun, düşük değerli çok sayıdaki robottan daha az vergilendirilmesi sonucu vergilemede eşitlik ilkesine aykırı bir vergileme ihtimali doğacaktır. Sahip olunan robotların kümülatif değerleri baz alındığında ise robotların zaman içerisinde uğrayacakları değer kaybının göz ardı edilmesi ihtimal dahilindedir.

Matrahın tespitinde ise, her bir robotun iktisap değerinin matrahın tespitinde kullanılması halinde, zamanla yaşanılacak değer kayıplarının ihmal edilmesi bir risk olacaktır. Bu riski ortadan kaldırmak için çeşitli yöntemler uygulanabilir. Bunlardan birisi, günümüzde gayrimenkullerde uygulanan, emsal değer in yetkili organlarca tespiti ve bu değer in matrah tespitinde kullanılması uygulaması olabilir. Bu yöntemin tercih edilmesi halinde ise ortaya emsal değer in olması gerekenden oldukça düşük belirlenmesi riski veya aniden enflasyonun oldukça üzerinde gerçekleşecek bir emsal değer artışı riski çıkacaktır. Matrahın tespiti noktasında en ideal çözüm, tersine amortisman uygulaması olarak adlandırılabilir olan bir uygulamadır. Bu uygulamada yöntem, robotun iktisap değerinin kullanım ömrüne bölünmesi ve yıllık amortisman bedelinin bulunmasının ardından her geçen yıl iktisap değerinden belirlenecek bu amortisman oranının çıkartılması sonucunda elde edilecek değer in, robotun servet unsuru olarak vergilendirilecek değeri olarak

⁴⁷ Oberson, s. 257.

kabulü olacaktır. Bu durumda hem kullanım ömrü azaldıkça daha düşük vergi ödenmesi ile tekrar robot satın alınması için servet birikimine olanak sağlanacak hem de ilk iktisap değerleri aynı olsa dahi, kullanım ömrünü tamamlamak üzere olan bir robot ile fabrikadan yeni çıkmış bir robotun aynı şekilde vergilendirilmesinin yaratabileceği sakıncaların da önüne geçilmiş olacaktır.

ii. Servet Sahibi Robot

Robotların servet sahibi olmaları halinin nasıl vergilendirileceği ile ilgili spekülasyon yapacak kadar dahi veriye sahip değiliz. Bunun en temel sebebi doğrudan ve gerçek bir gelir elde etmeleri hakkında olasılık hesabı yapabilecek durumda olmamıza rağmen, robotların elde edecekleri gelirin ne kadarını harcayacak ve ne kadarını biriktireceklerini ve hangi servet unsuruna ne oranda yatırım yapacaklarını öngörmemizin olanaksızlığıdır. Bildiğimiz servet unsurlarından gayrimenkullere yatırım yapmalarını gerektirecek bir barınma ihtiyaçları olmayacağı öngörülebilirken elde edecekleri serveti hangi araçlara yönlendirerek saklayacaklarını öngörmek olanaksızdır. Bu bağlamda robotların servet sahibi olmalarının bilinen hukukun sınırları ötesine geçmesinin yanı sıra bilinen toplum yapısını da tamamen altüst edecekleri yönünde spekülasyon yapılabilir.

5 - Vergi Dışı Çeşitli Kamu Gelirleri Karşısında Robot

Robotların vergilendirilmesi ile ilgili tartışmalarda vergi dışı çeşitli çözümler de önerilmektedir. Bu önerilerin ortak noktası, robotların doğrudan vergilendirilmesine gerek olmaksızın oluşabilecek gelir dağılımındaki adaletsizliğe çözüm bulma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu öneriler robotları çalıştıran işverenlerin bir sosyal güvenlik primi ödemesini ve robot istihdam eden kişilerden maktu tutarda bir robot harcı alınmasını içermektedirler. Hem sosyal güvenlik primlerinin hem de harçların vergilerden en temel farkları, harçların bir hizmetin görülmesi için ödenmesi neticesinde doğrudan bir karşılığı varken, sosyal güvenlik primlerinin de yaşlılık, hastalık veya malullük gibi rizikoların gerçekleşmesi halinde geri ödenmesi şeklinde bir karşılığı olmasına rağmen vergilerin karşılıksız nitelikte olmasıdır.

a. Sosyal Güvenlik Primi

Vergi dışı çözüm önerilerden ilki, robotların çalıştırılması ile birlikte, robotlar nam ve hesabına işverenlerce ödenecek bir sosyal güvenlik priminin belirlenmesini içermektedir.⁴⁸ Bu öneri her ne kadar ilk bakışta problemsiz gibi görünse de sosyal güvenlik sisteminin temel mantığının dışında olarak değerlendirilebilir, kaldı ki hesaplanmasının ne şekilde yapılacağı da tartışmalıdır.⁴⁹ Bunun temel nedeni, robotların bozulmaları veya çalışamaz hale gelmelerinin sonucunda, basitçe geri dönüştürülebileceği ve bozuk robotların veya teknolojisi geri kalmış robotların yaşamak zorunda olmamalarının bir sonucu olarak da yaşlılık veya malullük maaşı gibi sosyal güvenlik sistemleri sonucu ortaya çıkmış ödentileri almalarına gerek olmamasıdır. Robotlar üzerinden ödenecek bir prim sistemi ile insanlara maaş ödenmesi düşünülmesi halinde ise bu ödenti karşılıksız olması hasebiyle bir sosyal güvenlik primi niteliğinde değil bir vergi niteliğinde olacaktır.

b .Robot Harcı Önerisi

Robot sahibi olanların matbu bir harç ödemesini öneren bir görüş de mevcuttur.⁵⁰ Harçlar, yararı özgülenebilen kamusal mal ve hizmetlerin sunulması sırasında, yararın şahsında gerçekleşeceği kişiden alınan bir ödentidir.⁵¹ Bu bağlamda robot sahibi olanların bir harç ödemesi önerisi, robot sahibi olmanın nasıl bir kamusal hizmet ile bağdaştırılabileceğinin tespitini gerektirmektedir.⁵² Bu bağlamda, robotların belirli bir güvenlik standardında olmasının sağlanması için düzenli olarak güvenlik kontrollerinin devletçe yapılması veya kamu otoriteleri adına özel kuruluşlara yaptırılması halinde bu hizmet ile bağlantılı olarak bir harç uygulamasına gidilebilir. Fakat sadece robot sahibi olanların harç ödemesinin istenmesi ve harçlardaki karşılığın net bir şekilde ortaya konulamaması halinde ise ortada bir robot harcı değil, robotların bir servet göstergesi olarak değerlendirilmesi neticesinde robot sahiplerinin ödedikleri bir robot servet vergisinden bahsedilebilir.

⁴⁸ Oberson, s. 255.

⁴⁹ Yıldız, s. 318.

⁵⁰ Oberson, s. 258.

⁵¹ Akdoğan, s. 108.

⁵² Oberson, s. 258.

SONUÇ

Pek çok gelişmiş toplumda robotlaşmanın etkileri şimdiden görülmeye başlanmış olup, teknolojik işsizlik ve daha az kalifiye işçilerin farklı sektörler için eğitilmesine yönelik girişimler halihazırda bu ülkelerin gündemindedir. Bu etkinin gelişmiş ülkelerde artacağı ve gelişmekte olan ülkeleri de kapsayacak şekilde yayılacağı öngörülmektedir. Robotlaşmanın neticesi olan teknolojik işsizliğin yaygınlaşması ile birlikte kamu gelirlerinde azalma ve kamu harcamalarında artış öngörüsü ise robot vergisi ihtiyacının en net göstergesi olarak değerlendirilebilir. Robot vergisinin ihdas edilmesindeki bir diğer amaç ise, sermaye lehine ortaya çıkabilecek gelir dengesizliğini, emek gelirlerine bağımlı insanların da sefalet çekmeden ve insan onuruna uygun bir şekilde hayatlarını idame ettirebilmelerinin sağlanmasıdır.

Robotların bizzat gelir elde etmeleri veya servet sahibi olmaları durumunda vergiden kaçınma davranışı geliştirebilecekleri veya doğrudan vergi kaçırma suçu işleyebilecekleri de bir ihtimal olarak öne sürülmüştür.⁵³ Robot vergisi uygulamaları geliştirilirken, bu ihtimalin de göz önünde bulundurulması ve yapay zeka mantığının insan mantığından farklı olduğu bilinerek vergilemenin yapılması olası sorunları daha doğmadan giderebilecektir.

Robotun niçin vergilendirileceğine yönelik sorulara cevap vermek nispeten kolay iken, robotun nasıl vergilendirileceği, matrahın nasıl belirleneceği ve ne tür bir oran uygulanacağını tespit etme ise daha ciddi tartışmaları doğurmaktadır. Çalışmada bu tartışmaların aktarılması amaçlanmış ve çoğunlukla yabancı dilde yürütülen bu tartışmaların Türkçe yapılması için bir alan açmak amaçlanmıştır. Bu haseple çalışmanın robot vergisini tüketici değil yeni tartışmaları başlatıcı bir etkisinin olması amaçlanmış ve ileride robotlar ekonomide daha etkin hale geldiklerinde insanlığın bu sorunu nasıl çözeceği konusunda hazırlıksız olmaması umut edilmiştir.

⁵³ Bogenschneider, s. 8.

KAYNAKÇA

- AB Parlamentosu, “Report with Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics”, n. 6. para. 8.
- ABBOTT, Ryan / BOGENSCHNEIDER, Bret, “Should Robots Pay Taxes? Tax Policy in the Age of Automation”, 2018, Harward Law & Policy Review, C. 12, s.145-175.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, Kamu Maliyesi, 16. Baskı, Gazi Kitabevi, 2014.
- BAGGALEY, Jon, “The Luddite Revolt Continues”, 2010, Distance Education, C.31 S.3, s. 337-343.
- BOGENSCHNEIDER, Bret N., “Will Robots Agree to Pay Taxes? Further Tax Implications of Advanced AI” 2020, North Carolina Journal of Law & Technology, C. 22, S. 1.
- SCOTT, James C., Tahıla Karşı, çev. PİLGİR, Akın Emre, 2. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020.
- ELA, Mehmet, “Teknolojik İşsizlik Problemine Mali Çözüm: Robot Vergisi ve Türkiye’deki Potansiyeli” 2019, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, C. 12, S. 3, s. 885-905.
- FRASER, Peter, Dört Gelecek, çev. PİLGİR, Akın Emre, 3. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020.
- GEDİK, Gülşen, “Robotlara Karşı Gerçek Kişilerin Korunması Açısından Robot Vergisinin Önerisi”, 2020, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 26, S.1, s.24-48.
- GRAETZ, Georg / MICHAELS, Guy, “Robots at Work”, 2018, The Review of Economics and Statistics, C. 100, S. 5, s. 753-768.
- IFR, Industrial Robots, <https://ifr.org/industrial-robots>, s.e. 10.06.2021.
- KARABULUT, Alpaslan, “Sosyal Güvenlik Hakkı ve 1982 Anayasası’na Yansımaları” 2016, İş ve Hayat, s. 187-208.
- KOVACEV, Robert, “A Taxing Dilemma: Robot Taxes and the Challenges of Effective Taxation of Ai, Automation and Robotics in the Fourth Industrial Revolution” 2018, The Ohio State Technology Law Journal, C. 16, S. 1, s. 183-217.

- KURT, Dilek / BOZOKLU, Ümit, “Robot Ekonomisinin Yükselişi”, 2019, Sosyal Bilimler Metinleri, S. 1, s. 25-47.
- LIMA, Yuri, vd., “Understanding Technological Unemployment: A Review of Causes, Consequences, and Solutions” 2021, Societies, 11, 50.
- MANN, Roberta F., “I Robot: U Tax? Considering the Tax Policy Implications of Automation” 2019, McGill Law Journal, C. 64, S. 3, s. 763-807.
- MAZUR, Orly, “Taxing the Robots”, 2019, Pepperdine Law Review, C. 46, S. 2, s. 277-329.
- OBERSON, Xavier, “Taxing Robots? From the Emergence of an Electronic Ability to Pay to a Tax on Robot for the Use of Robots”, 2017, World Tax Journal, C. 9, S. 2, s. 247-261.
- ÖNCEL M., vd., Vergi Hukuku, 29. Baskı, Turhan Kitabevi, 2020.
- RICARDO, David, Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri, çev. ZEREN, Barış, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- SMITH, Julia M. H., Roma’dan Sonra Avrupa, çev. FETHİ, Ahmet, 1. Baskı, Alfa Tarih, 2015.
- ŞEN, Hüseyin / SAĞBAŞ, İsa, Vergi Teorisi ve Politikası, 1. Baskı, Kalkan Offset, 2015.
- ŞENYÜZ, Doğan / YÜCE, Mehmet / GERÇEK, Adnan, Türk Vergi Sistemi, 15. Baskı, Ekin, 2018.
- TAŞDEMİR, Özgür / ÖZBAY, Ümit Vefa / KİREÇTEPE, Burhanettin Onur, “Robotların Hukuki ve Cezai Sorumluluğu Üzerine Bir Deneme”, 2020, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 69, S. 2, s. 793-833.
- TAŞKAN, Yusuf Ziya, Vergi Hukuku, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, 2020.
- WIESNER-HANKS, Merry E., Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789, çev. ÇALIŞKAN, Hamit, 7. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- WOLF, Eric R., Avrupa ve Tarihsiz Halklar, çev. ÇALIŞKAN, Hamit, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

YILDIZ, Yiğit, “Robot Vergisi: Yeni Nesil Bir Maliye Politikası Aracı”,
2019, Maliye Dergisi, S.177, s. 299-329.